

Sovon-Nieuws 1

In de Klei: Nico Jonker en Dick Melman

33e jaargang
maart 2020

In dit nummer o.a.:

- Kleine Vliegenvangers reislustige types
- Broedende Stormmeeuwen, van duinpan tot schoolplein
- LiveAtlas neemt een vlucht
- In de Klei: Wat trekt Nico Jonker en Dick Melman naar 'plasdras'
- Terugblik op het Jaar van de Wulp
- CES en Nestkaart meten aan broedsucces

meopta

MeoPro 8x42 HD

- 8X32 HD € 499,-
- 10X32 HD € 519,-
- 8X42 HD € 549,-
- 10X42 HD € 579,-
- 8X56 HD € 639,-

Speciale actie voor leden en tellers van **SOVON**:

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en ontvang 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan Sovon t.b.v. vogelonderzoek.

Kijk snel op www.sovon.nl/kortingmeopta

Deze actie is een samenwerking van **Meopta, Sovon en Het Vogelinformatiecentrum op Texel.**

meopta

bynolyt
OPTICS

Hoofdsponsor
Landelijke Dag

Alle **Meopta** verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van Roots kreeg de **MeoPro HD 8x42** het "**Beste Koop**" predicaat.

EUROPEAN
OPTICS
since
1933

Technolyt®

E info@technolyt.nl • T +31(0)75 647 45 47 • I Technolyt.nl

meopta.com

Nieuw Living Planet Report: sombere resultaten maar ook een ander geluid

Sovon-Nieuws

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de ontwikkelingen van alle in het wild voorkomende vogelsoorten in Nederland op de voet. Dit doen we voor natuurbeheer, beleid en wetenschappelijk onderzoek. Daartoe organiseren we o.a. systematisch veldonderzoek door vrijwilligers via verschillende meetnetten.

De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. het CBS en in opdracht van WOT N&M, het Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat en de provincies.

In Sovon-Nieuws berichten we over de vereniging, de vogeltellingen en overige zaken betreffende vogels, met de nadruk op Nederland.

Bij de samenstelling van artikelen betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen.

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Loes van den Bremer, Albert de Jong en Marcel Wortel.
Fotoredactie: Harvey van Diek.
E-mail: redactie@sovon.nl

Ledenraad & bestuur

Zie sovon.nl/vereniging
E-mail: ledenraad@sovon.nl
E-mail: bestuur@sovon.nl

Lidmaatschap

Leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws
Zie voor lid worden en diverse tarieven sovon.nl/lidmaatschap

Bureau

Sovon Vogelonderzoek
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: Veldhuis Media BV
Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet.
ISSN 1383-0635.

Foto boven:

Theo Verstrael (Harvey van Diek)

Foto's omslag:

Nico Jonker en Dick Melman.
Foto: Rob Buijter
Stormmeeuwen, Haarlem 23 juni 2006.
Foto: Piet Munsterman

Begin februari werd het nieuwe *Living Planet Report* 'Natuur en landbouw verbonden' aangeboden aan minister Carola Schouten van LNV. Het rapport is opnieuw het resultaat van een inspirerende samenwerking tussen het Wereld Natuur Fonds, Naturalis, Sovon en de soortenorganisaties, met statistische ondersteuning van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het thema was al in 2018 vastgesteld maar had niet actueler kunnen zijn: met alle discussies over de stikstofproblematiek en de daaruit voortkomende maatregelen in veel maatschappelijke sectoren, was er grote behoefte aan nuchtere informatie over de negatieve effecten van stikstof op natuur. De minister benadrukte dat ook in haar dankwoord.

Maar er speelt meer. In het rapport komen ook boeren aan het woord die het gangbare model van schaalvergroting en intensivering verlieten en op hun eigen wijze hun bedrijf ontwikkelen. Drie van hen waren bij de presentatiebijeenkomst en maakten grote indruk op de aanwezigen. Nuchter, gedreven en met grote kennis van zaken maken zij andere keuzes waarmee zij én goede bedrijfsresultaten én meer natuur op hun bedrijf behalen. Het kan dus echt, maar je moet er moed en doorzettingsvermogen voor hebben. Jammer genoeg komen hun verhalen minder in de media terecht dan de extreme standpunten aan weerszijden van deze maatschappelijke discussie.

De resultaten in het rapport stemmen somber, dat zal nauwelijks een verrassing zijn. De trendgrafieken van soorten in het boerenland en in open natuurterreinen, vooral gebaseerd op informatie uit het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) waaronder de door Sovon georganiseerde vogelmeetnetten, zijn ontluisterend. De Nederlandse natuur lijdt onder de al decennia te hoge stikstofuitstoot, al is de negatieve invloed niet in elk landschapstype even groot. Er ligt een gigantische opgave om het tij te keren, maar het is volgens het WNF niet te laat. Al is het voor met name heide en bos op de voedselarme hogere zandgronden onzeker of die in de beoogde kwaliteit behouden blijven.

Dat onderzoekers, boeren en natuurbeschermers hierover gezamenlijk naar buiten komen is een goede zaak. Dat was weer eens een ander geluid tussen alle polarisatie die de media domineert. In het *Living Planet Rapport* had het juiste thema gekozen en de gezamenlijke uitwerking maakte een duidelijke, breed gedragen boodschap mogelijk. Soms moet je ook gewoon eens wat geluk hebben Nu nog de daden!

● Theo Verstrael

Zwartkop. Foto: Michel Geven

Voor de teldata van
het nieuwe broedseizoen
ga naar sovon.nl/teldata

Kleine Vliegenvanger in voorjaar in binnenland, in najaar langs de kust

Er zijn niet zo veel vogels die in Europa broeden en in India-Pakistan overwinteren, maar de Kleine Vliegenvanger is er één van. In de trektijden worden ze ook in Nederland gezien.

Om het voorkomen te beschrijven zijn de databases gecombineerd van Sovon (Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels), Waarneming.nl, Trektellen.nl, Vogeltrekatlas.nl en de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (soort werd beoordeeld in 1977-78 en geregistreerd in 1979-88; overzichten in Limosa). Na het zo goed mogelijk uitfilteren van dubbele waarnemingen en het samenvoegen van vervolgwaarnemingen bleven 724 gevallen over. Tenzij anders aangegeven wordt hierna de periode 1980-2019 besproken (646 gevallen). De gecombineerde database is ongetwijfeld niet volledig maar geeft een goede indruk van het voorkomen in de afgelopen 40 jaar.

Herkomst

Kleine Vliegenvangers broeden van het noordoosten van Duitsland tot in West-Siberië (waar de verspreiding aansluit op die van de Taigavliegenvanger). De noordgrens loopt door Finland en Zuid-Zweden, de zuidgrens vanaf de Alpen naar de Balkan en Noord-Iran. De Europese broedpopulatie omvat 6,5-10,5 miljoen paren met vermoedelijk toenemende tendens (Birdlife.org). De meest nabije broedpopulatie, in Duitsland (1400-2200), kent echter een afname sinds eind jaren negentig (*Atlas Deutscher Brutvogelarten*).

Vogels die in het voorjaar in Nederland opduiken, zijn waarschijnlijk op trek naar de broedgebieden te ver 'doorgeschoten'. Ook later in het jaar zal het wel Europese broedvogels betreffen, hoewel er geen ringterugmeldingen zijn die dat aantonen. Van de in totaal 129 in Nederland geringde vogels, waarvan de eerste (4) al in 1935, werden er drie teruggevangen op dezelfde ringbaan (Vogeltrekatlas.nl). Een eerste-winter vogel die op 10 oktober werd gevangen in Schotland, was vijf weken eerder geringd in Finland (*Migration Atlas*).

Territoriale mannetjes

Er zijn enkele historische meldingen van broedende Kleine Vliegenvangers, waaronder serieus klinkende gevallen bij Overveen in 1983 (voedseltransport naar nestholte in beuk; Vogeljaar 31: 201) en in 1989 bij De Steeg op de ZO-Veluwe (vliegvlug

jong gevoerd door ouders; Limosa 63: 114-116). Een compleet gedocumenteerd en ook gefotografeerd geval ontbreekt echter tot op heden. Langdurig zingende, vaak nog niet-uitgekleurde, mannetjes komen regelmatig voor. Deze eeuw werden 10 'geldige territoria' bekend waarbij een (steeds ongepaard) mannetje minimaal 10 dagen zong; zes maal op de Veluwe (één in 2009, 2012, 2017 en 2019 en twee in 2018) en verder op Terschelling (2014), in het Noordhollands Duinreservaat (2014), bij Ommen Ov (2015) en Schoonloo Dr (2015).

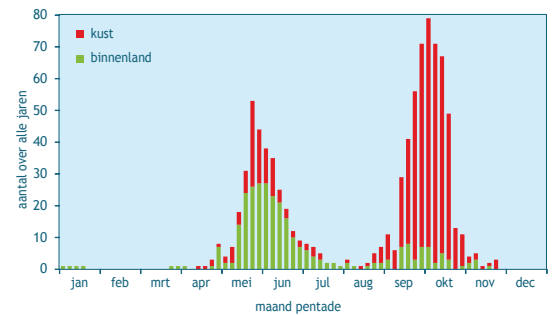
Seizoenspatroon

In het voorjaar worden de eerste Kleine Vliegenvangers meestal in april gezien (figuur 1). Uitzonderlijk zijn waarnemingen in maart (drie solitaire vogels in laatste decade) en met name januari (1-15 januari 2015 nabij Winterswijk Gl, foto's op o.a. Waarneming.nl en Dutchbirding.nl). Na een piek eind mei met een mediane datum van 24 mei, neemt het aantal snel af, al is een enkele vogel tot in juli zichtbaar. Vanaf augustus, en vooral in september, nemen de aantallen weer snel toe naar een piek begin oktober (mediane datum 3 oktober). De laatste meldingen komen uit november met als extremen de solitaire vogels op 18-23 november 2000 (Texel), 22 november 1997 (Terschelling) en 23 november 2013 (Callantsoog NH).

In het voorjaar worden de meeste exemplaren ontdekt in het binnenland (65%) en spelen de 10 km brede kuststrook en het Waddengebied een relatief kleine rol (figuur 1, 2). De mediane datum ontloopt elkaar in dit seizoen nauwelijks (binnenland 25 mei, kust 23 mei). In het najaar is de Kleine Vliegenvanger veel meer kustgebonden (88%) en verschijnen de schaarse binnenlandvogels iets eerder dan die langs de kust (mediaan 26 september resp. 3 oktober).

In België (106 gevallen en 110 vogels in 1966-2019) werden de meeste Kleine Vliegenvangers in het najaar gezien (mediane datum 5 oktober, n=94). Net als in Nederland zitten de (schaarse) voorjaarsvogels vooral in het binnenland (88%) en najaarsvogels vaker langs de kust (74%; www.belgianrbc.be). In Groot-Brittannië is

Kleine Vliegenvanger, zingende vogels blijven soms wekenlang in voorjaar hangen. Hoge Veluwe, 3 juni 2018. Foto: Martin van der Schalk

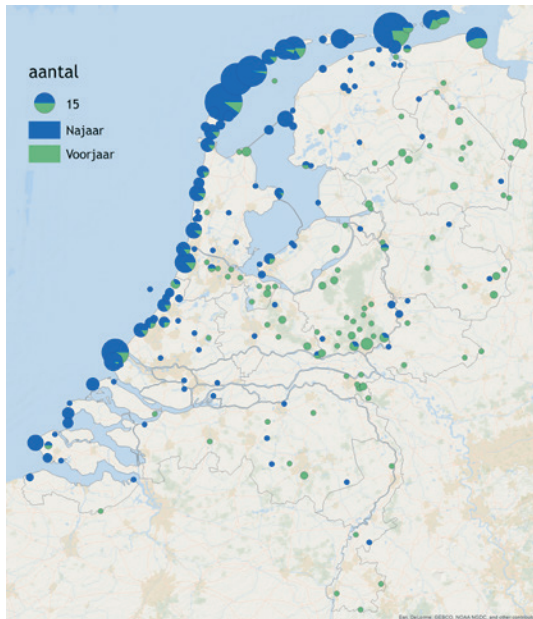
Figuur 1. Kleine Vliegenvanger. Seizoenspatroon in 1888-2019 in het binnenland en langs de kust (Waddengebied en 10 km kuststrook) (totaal aantal per vijfdaagse periode).

het aandeel voorjaarsvogels (6%) lager dan in België (14%) en Nederland (zowel 1888-2019 als 1980-2019; 27%).

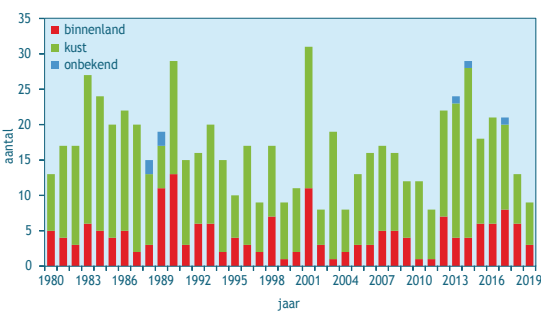
Er is wel gesuggereerd dat hardnekkige oostenwinden tijdens de trektijd bevorderlijk zouden zijn voor het aantal voorjaarsvogels (Avifauna van Nederland 2), maar dit blijkt niet uit een vergelijking van de voorjaarsgevallen in 1980-2019 met het aantal dagen wind uit de oosthoek (NO tot ZO en min. 3 Bft) in mei in De Bilt. Ook de windrichting in de dagen voorafgaand aan de ontdekking laat geen verband zien, maar gezien de afstand die de vogels in het voorjaar afleggen speelt het weer (ver) ten oosten van ons waarschijnlijk een grotere rol.

Verspreiding

Het eerste geval betrof een eerstejaars mannetje verzameld op 23 september 1888 in Den Haag. Na waarnemingen in 1933, 1935 en 1941 namen de aantallen toe in de jaren vijftig (8 gevallen), zestig (21) en zeventig (45). In 1980-2019 werden de meeste 'Kleine Vliegen' in het voorjaar gezien in Gelderland (23%, met een nadruk op de zuidelijke Veluwe), Noord-Holland (17%, o.a. regio Amsterdam-Gooi), Groningen (13%, o.a. Rottum en Eemshaven), Friesland (13%, o.a. Schiermonnikoog) en Drenthe (9%) (figuur 3). Ook in Overijssel en Zuid-Holland verschijnt de soort met enige regelmaat (7%) maar elders is het een zeldzaam-

Figuur 2. Kleine Vliegenvanger. Verspreiding in 1980-2019. Totaal per locatie, met onderscheid tussen voorjaar en najaar.

Figuur 3. Kleine Vliegenvanger. Aantal vogels per voor- en najaar (1980-2019).

heid. De relatief noordelijke verspreiding binnen Nederland past enigszins bij de noordelijke verspreiding van broedvogels in Europa.

In het najaar is de verhouding dus geheel anders met een sterke nadruk op Friesland (40%, met name Waddeneilanden) en Noord-Holland (27%, Texel en duinstreek) en in mindere mate Zuid-Holland (13%, Maasvlakte-Oostvoorne). Op Texel wordt in de meeste najaren wel minimaal één vogel gezien (28 van de 40 jaren in 1980-2019) en ook op Schiermonnikoog is dat het geval (22x).

Waarnemingen van meer dan één vogel zijn zeldzaam en dateren, opvallend genoeg, alle uit de vorige eeuw. In de complete database vanaf 1888 gaat het om 9 voorjaarsmeldingen van duo's in de jaren zeventig (1x), tachtig (3x) en negentig (5x). Ook de meldingen van tweetallen in het najaar dateren van wat langere tijd geleden: in de jaren zeventig-negentig resp. 1x, 15x en 6x.

Op 9 oktober 1991 verbleven drie vogels bij elkaar op Schiermonnikoog.

Geen recente toename

In Nederland werden in de jaren tachtig steeds vaker zingende Kleine Vliegenvangers in het voorjaar vastgesteld, ook na correctie voor variabele waarnemintensiteit (althans op de ZW-Veluwe; Limosa 1990:3). Het leidde tot speculaties omtrent toekomstige broedgevallen. De toename, deels ook zichtbaar in figuur 3, heeft daarna echter niet doorgezet. Als rekening wordt gehouden met de groei van het aantal (en de veldkennis van de) waarnemers, en de verbeterde documentatie en registratie van waarnemingen, wijzen de 'stabiele' aantallen sindsdien mogelijk zelfs op een afname van het aantal Kleine Vliegenvangers dat ons land aandoet. Dat lijkt ook te gelden voor het najaarsoptreden.

● Arjan Boele & Erik van Winden

Kleine Vliegenvanger, najaarsaantallen pieken begin oktober. Vlieland, 11 oktober 2015.
Foto: Martin van der Schalk

Broedende Stormmeeuwen, van duinpan tot schoolplein

Broedkolonie van Stormmeeuwen
in de duinen, 26 maart 2008.
Foto: Rob Riemer (Agami)

Van de broedvogels die via kolonievogeltellingen worden gevolgd, is de Stormmeeuw misschien wel de lastigste. Deze elegante meeuw, die qua grootte tussen de Kokmeeuw en Zilvermeeuw valt, is een wat onderschoven kindje bij tellingen en ander vogelonderzoek. Geheel ten onrechte. Want welke meeuw broedt er nu zowel in duinvalleitjes als op schoolpleinen en akkers?

Door hun gevarieerde en soms originele nestplaatskeuze zijn Stormmeeuwen lastig te tellen. Zo weten we niet hoe het de vogels vergaat die verspreid op akkers in de Noordoostpolder broeden. Bedrijventerreinen, zoals in de Rotterdamse Europoort, zijn niet altijd toegankelijk voor tellers. Dieper in het binnenland blijven nieuwe vestigingen soms onopgemerkt. Vogels die in het voorjaar luid alarmeren of baltsen moeten je de oren en ogen doen spitsen.

Om deze meeuw iets beter te leren kennen maakten we een rondgang langs verschillende biotopen. Drie kolonievogeltellers vertellen over 'hun' Stormmeeuwen.

In de Texelse duinen

Texelaar Lieuwe Dijkse volgt enkele kolonies in de duinen aan de westkant van het eiland. 'Wij inventariseren in de tweede helft van mei door alle nesten te tellen, net voordat de eieren uitkomen. De grootste kolonie die wij volgen bestaat uit ongeveer 300 paren. Veel grote kolonies zijn hier verdwenen. Als zich Kleine Mantelmeeuwen

en Zilvermeeuwen vestigen, begint de predatie, zeker in kleinere kolonies. Bij een kolonie in de duinen was een stukje geplaveid met leeggegeten eieren. Of er ook een voedselprobleem speelt, kan ik niet zeggen. Ze foerageren hier vooral op grasland, maar je ziet ze ook rond vuilnisbakken lopen bij de strandopgangen. In die zin is het ook een cultuurvolger.' Peter de Boer, coördinator kolonietellingen in het Waddengebied namens Sovon, bevestigt de misère die Lieuwe schetst: 'Texel is nog veruit het grootste bolwerk. Op de andere Waddeneilanden is de achteruitgang nog sterker. De schaarse recente metingen van het broedsucces laten telkens hetzelfde beeld zien: tientallen paren die geen enkel jong grootbrengen. We verwachten een verdere afname.'

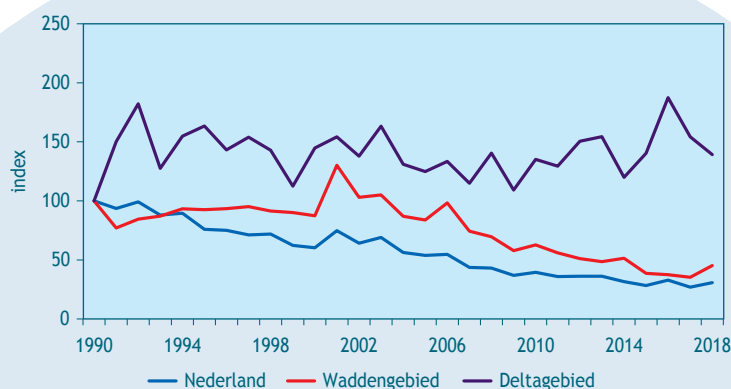
Alkmaarse daken vanuit de hoogwerker

Eens per vijf jaar gaat een groepje Alkmaarse tellers op pad om de meeuwen in hun regio te tellen. Dat is een hele kluit, want ze broeden er verspreid op de grond en op daken. In totaal herbergden Alkmaar,

Heerhugowaard, Langedijk en Bergen in 2018 zo'n 550 broedparen. Harry Smit coördineert de tellingen: 'Stormmeeuwen zitten hier in bloembakken, fietsenstallingen, op daken en bijvoorbeeld op pallets op bedrijventerreinen. We tellen eind mei, als het aantal nesten zijn maximum bereikt. Eén van onze leden zit bij de vrijwillige brandweer. Bij de laatste telling konden we mee met de hoogwerker tijdens een brandweeroefening. Daarmee was een bedrijventerrein te overzien. En ik ben 's morgens vroeg de steigers rond de Sint-Laurentiuskerk opgegaan, die je als toerist mocht bezoeken. Zo kon ik de binnenstad goed overzien. Maar we zoeken ook met de telescoop vanuit hoge flats en door bedrijventerreinen af te fietsen. Op sommige daken broeden ze samen met Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen. Her en der worden ze illegaal bestreden omdat men vindt dat ze in de weg zitten en teveel geluidsoverlast geven.'

Akkermeeuwen in de Noordoostpolder

Een van de beter bewaarde geheimen van de eindeloze akkers in de Noordoostpolder is dat er Stormmeeuwen broeden. Volgens schattingen voor de Vogelatlas huisden er in 2013-15 minimaal 50 paren, met name

Tot en met begin jaren negentig maakten Stormmeeuwen een decennialange opmars door. Nu zijn ze op hun retour als broedvogel. In het Waddengebied huisde anno 2018 meer dan de helft van de Nederlandse broedpopulatie. De Delta (inclusief Europoort) is goed voor zeker één derde. Daar houden Stormmeeuwen nog het beste stand. Landelijk gezien kromp de populatie sinds 1990 met ruim twee derde. Vooral van kolonies die verder in het binnenland liggen zijn jaarlijkse tellingen zeer welkom, zodat ook de ontwikkelingen in andere deelregio's gevolgd worden.

Stormmeeuw, Alkmaar, 26 mei 1993.
Foto: Jan Stok

in het westelijke deel. Recente goede gegevens ontbreken echter. Piet Bremer uit Zwolle ging er van 1968 tot en met 1994 jaarlijks heen. 'Als Stormmeeuwen eind mei nestelen, zie je meestal wel een van de vogels op het nest. Vanaf de weg kon ik ze soms al zien zitten. Als ik meer nesten vermoedde, vroeg ik de boer of ik de akker mocht bekijken. Zo bouwde ik een netwerk van akkerbouwers op. Sommige belde ik voor de telling op om te vragen of ze weer meeuwen op hun land hadden. Ze waren zich er vaak wel bewust van en vonden het meestal interessant. Ik kreeg altijd wel toestemming. Op aardappelland zaten de Stormmeeuwen wel eens aardig verstopt in de voren, zeker wanneer de planten al opkwamen. Soms zaten er ook Visdiefjes en Bontbekplevieren bij en dat maakte het dan helemaal bijzonder. Ik zou het leuk vinden als iemand die tellingen weer oppakt. Meestal was ik er een dag mee bezig.'

Verder lezen (zie sovon.nl/stormmeeuw)

- Smit H. 2018. Urbane meeuwen in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Alkmaar. De Kleine Alk 36(3): 4-11
- Bremer P. 1995. Het broedbiotoop van de Stormmeeuw *Larus canus* in de Noordoostpolder. Limosa 68: 97-101

> sovon.nl/kolonievogels

● Albert de Jong & Joost van Bruggen

Stormmeeuwen zijn creatief in het vinden van stedelijke broedplekken. Alkmaar, 17 juni 2015. Foto: Jan Stok

De Zeearend in Nederland

De ondertitel zegt het: 'in 15 jaar naar 15 paar'. Dit boek documenteert de voor velen onverwacht snelle opkomst van een roofvogel die nog kort geleden drommen Nederlandse vogelaars op de been bracht. Het plaatst de vestiging in de internationale context van wederopstanding, beschrijft de levenswijze van deze kanjer (broeden, voedsel, zwerven) en de perspectieven voor verdere uitbreiding in ons drukke landje. Dat het boek bol staat van de prachtige foto's (jammer genoeg soms wel klein) is bij auteur Martijn de Jonge nauwelijks een verrassing.

160 blz., € 24,95, KNNV Uitgeverij

Rottumerplaat

Een bezoek aan Rottumerplaat zit er voor de meeste lezers niet in, maar er is een alternatief: dit boek. Bart Ebbinge bracht als vogelwachter verschillende broedseizoenen door op het vogelparadijsje, samen met zijn vrouw Doortje Dallmeijer. Hij beschrijft in dit boek niet alleen het dagelijkse werk – vogels tellen en onderzoeken, recreanten weghouden – maar weet ook veel te vertellen over de geschiedenis van het 'verboden eiland' en de ecologie van de vogelsoorten die er voorkomen.

280 blz., € 24,99, Atlas Contact

Minigids roofvogels

Dikke roofvogelgidsen genoeg, maar wie in één oogopslag wil weten welke (in Nederland min of meer gangbare) roofvogel dat daarnet was, kan goed met deze zoekkaart uit de voeten. De 17 soorten zijn fraai geïllustreerd door Elwin van der Kolk.

14 blz., € 6,95, KNNV Uitgeverij i.s.m. Vogelbescherming Nederland

Regionaal atlaswerk met LiveAtlas: enkele handreikingen

LiveAtlas, het meest laagdrempelige telproject van Sovon, neemt een vlucht. Het aantal deelnemers en ingevoerde tellingen stijgt. LiveAtlas biedt de vrijheid om een complete lijst van waargenomen vogels in te vullen tijdens je lunchwandeling, het uitlaten van de hond of de gebruikelijke wandeling door het park. Maar ook de mogelijkheid om op structurele maar luchtige manier een overzicht te krijgen van de regionale avifauna. Dit kan bijvoorbeeld door met een groepje mensen alle kilometerhokken in je gemeente of vogelwerkgroepgebied in kaart te brengen. Jeroen Veeken en Fred Hustings telden in december-januari 2018/19 en 2019/20 alle kilometerhokken van de gemeentes Mook, Gennep, Heumen en deels ook Cuijk (verder: mini-atlas Mook etc.). Wat kunnen we hiervan leren?

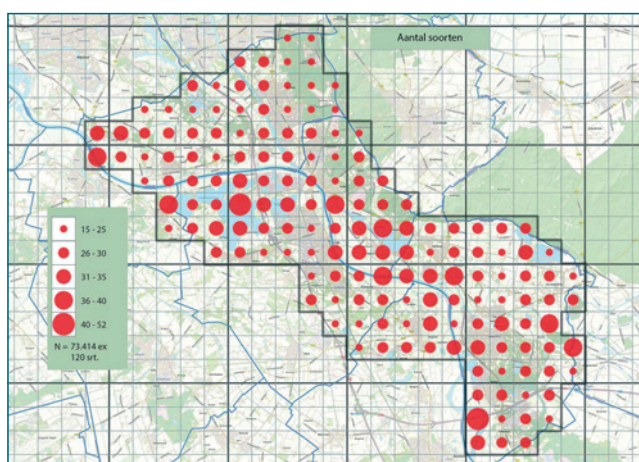
Uurtellingen: hèt protocol voor een regionale atlas

Voor de doorgewinterde LiveAtlasser is het inmiddels gesneden koek: als je LiveAtlas opstart krijg je een kaart van Nederland te zien met daarover een raster van hokken van een vierkante kilometer. Aan de hand van dit raster kun je kiezen welke hokken overlappen met de gemeente of het vogelwerkgroepgebied waarin je wil gaan tellen. Maar belangrijker is dat het raster een houvast biedt om de tellingen voor je regionale atlas te standaardiseren: in elk hok tel je al wandelende een uurtje alle soorten die je hoort en ziet, op een route die een zo groot mogelijk deel van het hok en de habitats dekt. Het leuke van dit soort uurtellingen is dat het je naar plekken brengt waar je waarschijnlijk nooit eerder vogels gekeken hebt (of waar zelfs anderen zelden komen) en daar kun je dan wel eens tegen verrassingen aanlopen! Zo kun je nog een beetje pionieren in eigen land.

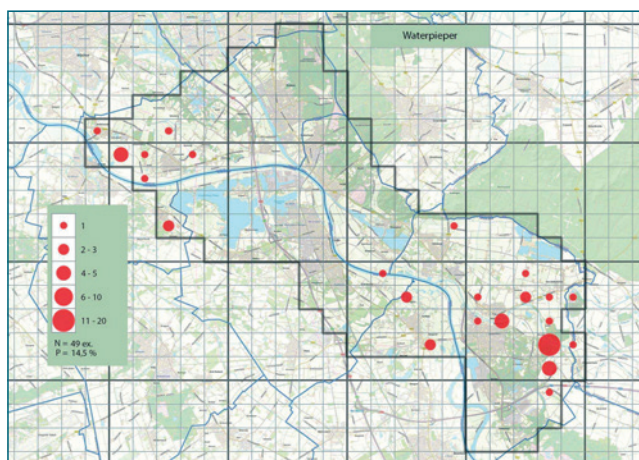
Wat levert een regionale atlas zoal op?

Bij de beschreven mini-atlas van Mook etc. ging het om 159 te onderzoeken kilometerhokken. Deze werden willekeurig verdeeld waarna ieder hok precies één uur werd onderzocht. In totaal werden 73.414 vogels geteld, verdeeld over 120 (onder)soorten inclusief exoten. Zeventien soorten waren met tenminste 1000 ex. vertegenwoordigd, 24 met hooguit een vijftal. De drie talrijkste soorten waren Kolgans (10.212), Houtduif (7917) en Grauwe Gans (5800); de Koolmees (3743) was de talrijkste zangvogel. Geen enkele soort werd in alle kilometerhokken vastgesteld, al kwamen Koolmees

Houtduif eet klimopbessen,
Kekerdom Gl, 30 maart 2019.
Foto: Harvey van Diek

Figuur 1. Soortenrijkdom per kilometerhok tijdens uurtellingen uitgevoerd voor de mini-atlas Mook etc. Kilometerhokken met verschillende habitats en veel water tellen de meeste soorten. Het is belangrijk om bij het opzetten van een regionale telling iedere teller rijkere en minder rijke kilometerhokken toe te delen, zodat iedereen leuke en minder leuke hokken telt, maar ook zodat ieders telcapaciteit evenwichtig wordt ingezet.

Figuur 2. Het voorkomen van de Waterpieper tijdens de uurtellingen voor de mini-atlas bij Mook. Deze soort werd zowel rond grote wateren gezien als langs brede beken. Met 49 ex. duidelijk schaarser dan Graspieper (415)

De Witte Kwikstaart werd landelijk in relatief hoge aantallen gezien tijdens de ongewoon zachte winter van 2019/20. Met LiveAtlas kan het voorkomen worden gerelateerd aan de waarneeminspanning. Een tendens om (nog) meer bij ons te overwinteren, als reactie op zachtere winters, kan daarmee worden gekwantificeerd.

Foto: Michel Geven

(158) en Zwarte Kraai (157) dichtbij. Leuke bonussoorten waren o.a. Cetti's Zanger (hier nog schaars), Middelste Bonte Specht, Oeverloper, Topper en Roodkeelduiker. Uiteraard zijn de vastgestelde aantallen en presenties afhankelijk van o.a. de per soort verschillende trefkans, maar het voert te ver hier dieper op in te gaan. Het volledige overzicht staat op sovon.nl/mini-atlasMook

Zo'n telling is niet alleen aardig om te doen, maar levert ook meer inzicht op in de regionale verspreiding van vogelsoorten (figuur 1, 2) en bijvoorbeeld relatie met landschapkenmerken. De resultaten worden uiteraard meegenomen in het landelijke beeld op de LiveAtlas website. Een regionale atlas is ook een leuk instrument om minder ervaren tellers te betrekken bij projecten van een vogelwerkgroep.

Hoe zet je een lokaal atlasinitiatief op?

Om met de leden van je vogelwerkgroep of met vrienden een atlas te starten, is het belangrijk om vanaf het begin een duidelijke gezamenlijke aanpak te formuleren. Om lijstjes van verschillende hokken enigszins vergelijkbaar te houden is het goed dat

de kilometerhokken in je regio in dezelfde periode geteld worden, zonder dat daarbij grote veranderingen in vogelbevolking optreden (al zijn die niet uit te sluiten). Geschikte periodes zijn bijvoorbeeld midden in de winter (december-januari), aan het einde van de lente (eind april-mei) of tijdens de piek van de najaarstrek (oktober). Als je een goed beeld wil krijgen van de totale vogelbevolking, tel je alle hokken liefst meerdere keren, om zoveel mogelijk diversiteit mee te nemen in de bovengenoemde periodes. Je kunt daarbij de kilometerhokken verloten om het willekeurig te houden, of juist kilometerhokken aanwijzen die in de buurt van de woonplek van tellers te vinden zijn. Daarbij is het ook van belang dat tellers evenwichtig over de kilometerhokken worden verdeeld, zodat eventueel persoonlijke verschillen in waarneemcapaciteit de gegevensverzameling niet te zeer beïnvloeden.

Je kunt zelfs een competitief vleugje geven aan de tellingen door mensen met elkaar te laten wedijveren voor de langste lijst of het grootste aantal individuen in hetzelfde of verschillende kilometerhokken.

Maar blijf kritisch: alleen volledig betrouwbare resultaten hebben betekenis! Op een dergelijke manier kan LiveAtlas ook prima gebruikt worden bij een regionale Big Day of een Bioblitz. Je zou ook kunnen kiezen voor een vrijere variant, waarbij je tellers door het jaar heen voor het hoogste aantal soorten per kilometerhok kunt laten gaan. Voor vogelwerkgroepen die problemen hebben met verjonging (en laten we eerlijk zijn, dat gebeurt regelmatig!) is de flexibiliteit van een regionale LiveAtlas ook een stimulerende manier om millennials en generatie Z'ers mee te krijgen!

Hulp nodig bij het opzetten van je regionale atlas?

Ondertussen hebben enthousiaste tellers al mooie initiatieven opgestart voor regionale LiveAtlassen in bijvoorbeeld Amsterdam, Oost-Brabant en de Achterhoek. Momenteel werken we bij Sovon hard aan regionale portals, zodat vogelwerkgroepen toegang hebben tot de LiveAtlas-website toegespitst op hun eigen werkgebied. Totdat die portals gerealiseerd zijn, kunnen we je helpen met het genereren van kaartmateriaal of statistiekjes en met presentatiemateriaal om een atlasproject vorm te geven. We vinden het ook hartstikke leuk om een keertje bij je vogelwerkgroep langs te komen voor een stimulerende presentatie over LiveAtlas. Laat het Albert (albert.dejong@sovon.nl) of Paul (paul.vanels@sovon.nl) even weten of bel even.

> liveatlas.nl

● *Paul van Els*

LiveAtlas: hoe zat het ook alweer

In dit artikel wordt de meest systematische kant van LiveAtlas beschreven: tellingen van precies een uur in een kilometerhok (net als destijds voor de Vogelatlas). Maar andere vormen van telling zijn eveneens zeer waardevol. Tel bijvoorbeeld alle vogels (of kruis hun aanwezigheid aan) tijdens je zelf gekozen route en voer dit in als Complete lijst met variabele tijd en/of dekking. Je kunt zelf bepalen hoe lang je telt, al is een telling van rond één uur ideaal (knip eventueel lange wandelingen op in verschillende stukken). Zet wel de route aan (gelopen track opslaan), dat levert belangrijke informatie op. Tel je bijvoorbeeld alleen de watervogels tijdens je wandeling, zet de telling dan op Incomplete lijst.

MUS meet in stad én dorp... maar hoe goed?

Het Meetnet Urbane Soorten gaat alweer een tijdje mee. In 2007 werd het project in het leven geroepen omdat broedvogels van bebouwd gebied met andere monitoringprojecten onvoldoende gevolgd konden worden. Vanaf de start was het de bedoeling om het hele spectrum af te dekken: steden, dorpen, buurtschappen, villawijken, sportcomplexen en industrieterreinen. MUS werkt met telpunten per postcodegebied. Deze worden random geselecteerd, maar waarnemers kiezen hun eigen postcodegebied. De vraag is dus hoe goed dorpen en steden daadwerkelijk in de steekproef vertegenwoordigd zijn, en in hoeverre dat gevolgen heeft voor de vogeltrends.

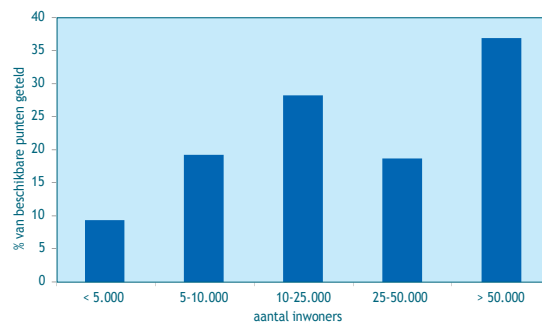
Vooraf dorpen ondervetegenwoordigd

MUS is van meet af aan een succesvol telproject en weet waarnemers van diverse pluimage langjarig aan zich te binden. Aan MUS doen ook veel meer vrouwelijke tellers mee dan aan onze andere telprojecten. In 2019 werd een recordaantal van ruim 6900 punten geteld, 70% meer dan de 4100 telpunten waarmee we in 2007 al meteen een vliegende start kenden. De tellingen zijn behoorlijk over het land verdeeld, al blijven Friesland, Drenthe, Flevoland, Zeeland en Limburg onderbelicht. Als we onderscheid maken naar het inwonersaantal van de dorpen en steden waar de tellingen worden uitgevoerd, dan blijken grotere steden van meer dan 50.000 inwoners relatief het best geteld te worden (figuur 1). Relatief, omdat het aantal getelde punten is vergeleken met het aantal beschikbare punten per inwonersklasse. Ruim een derde van de beschikbare telpunten in grotere steden is 'bezet'. In dorpen van minder dan 5000 inwoners is de bezetting amper 10%. Deze aandelen verschillen sterk per provincie. In Groningen,

Flevoland, Zuid-Holland en Gelderland is de 'overbemonstering' van grotere steden het sterkst. Zeker in deze provincies verwelkomen we dus graag nieuwe tellers in dorpen en buurtschappen. Wellicht wil een deel van de huidige stadstellers om het jaar uitwijken naar een dorp in de directe omgeving? Wat ons betreft is zo'n roulerende aanpak prima mogelijk. Het biedt ook een misschien welkome afwisseling in de vogels die je tegenkomt!

Verschillen in trends?

Wanneer er grote trendverschillen zijn tussen broedvogels van dorpen en steden, zouden we voor de bovengemiddelde telpunten in grotere steden moeten corrigeren voor landelijke trendberekeningen. Daarvan blijkt echter nauwelijks sprake. We vergeleken de MUS-trends van 29 algemene stadsvogels naar inwonersaantal, waarbij we onderscheid maakten tussen <5.000, 5-50.000 en >50.000 inwoners. Dit deden we voor Hoog- en Laag-Nederland afzonderlijk. Bij slechts drie soorten blijken zowel

Figuur 1. Aandeel van de beschikbare telpunten waar daadwerkelijk MUS-tellingen plaatsvinden, uitgesplitst naar inwonersaantal van de betreffende dorpen of steden (situatie 2018-19).

toe- als afnames voor te komen: Holenduif, Roodborst (beide alleen Hoog-Nederland) en Kauw (Hoog- en Laag-Nederland; figuur 2 voor Hoog). Voor de overige soorten blijken de trends juist opvallend goed overeen te komen, al bestaat er soms enig verschil in de mate van de toe- of afname. De conclusie is dat de scheve bemonstering van steden en dorpen niet of nauwelijks leidt tot vertekening van de landelijke trends in bebouwd gebied. Vaak zullen andere factoren ook belangrijker zijn, zoals bouwjaar, aanwezigheid van openbaar groen en afstand tot

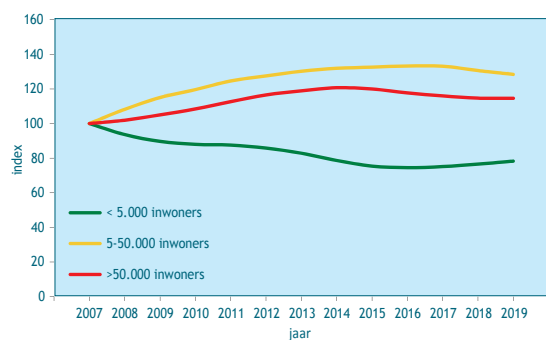
Bij Kauwen komen zowel toe- als afnames voor in bebouwd gebied.
Foto: Luc Hoogenstein

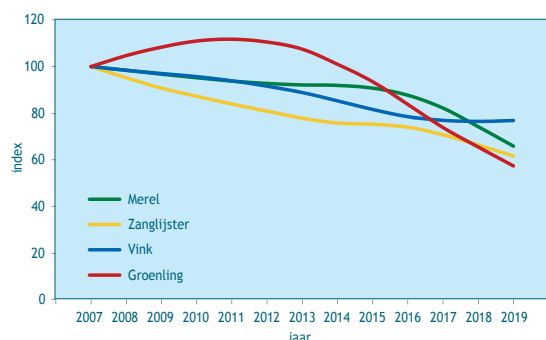

Hadden Merels, als bodemfoerageerders, veel last van de droogte in recente voorjaren?

Foto: Ruurd Jelle van der Leij

Figuur 2. Kauw. Trend in bebouwd gebied in Hoog-Nederland, uitgesplitst naar dorpen en steden op basis van inwonersaantal. Eén van de drie soorten waarvan de trends uiteenlopen (zie tekst).

Figuur 3. Trends van Merel, Zanglijster, Vink en Groenling in bebouwd gebied sinds 2007.

het buitengebied. En we weten uit eerdere analyses natuurlijk dat er belangrijke regionale verschillen zijn in stadsvogeltrends, zie bijvoorbeeld de bijdrage over de Merel in Sovon-Nieuws 2019 (3).

Opvallend in de min

MUS-trends tot en met 2019 kunnen als Excel-tabel worden gedownload via sovon.nl/MUS. Van 70 soorten is inmiddels een betrouwbare trend beschikbaar. Dat geeft de volgende verdeling per trendklasse: sterke afname (4 soorten), lichte afname (34), stabiel (12), lichte toename (15) en sterke toename (5). De balans slaat dus stevig door naar afnames. Vier soorten willen we er kort uitlichten, gezien hun sterke afnames (figuur 3). De Merel nam in de twee recente jaren met achtereenvolgens 14% en 16% af. Een duidelijke versnelling van de sluipende afname die daarvoor al gaande was en die wordt gelinkt aan de intrede van het Usutu-virus. Opvallend is dat de afname van familielid Zanglijster, ook gevoelig voor Usutu, recent eveneens aan het versnellen is. Beide zijn ook bodemfoerageerders, waardoor ook de recente (zeer) droge jaren een rol kunnen spelen. Voor urbane Groenlingen is de situatie nog verontrustender: de populatie is bijna gehalveerd in de laatste 5-10 jaar (net als in verschillende andere landen). Ook de stand van de Vink is in stedelijk gebied sinds 2007 met ruim 20% afgenomen. De afname van beide zaadeters wordt mogelijk veroorzaakt door een andere vogelziekte, het Geel (Trichomonas). Opvallend genoeg

doen de vier soorten het in boerenland en natuurgebieden veel minder slecht, getuige BMP-gegevens. Ziekte-overdracht in stedelijk gebied lijkt bevorderd te worden door hoge dichtheden van kwetsbare vogels op voerplekken en betere overlevingskansen van muggen die Usutu overbrengen. Recent zijn enkele onderzoekstrajecten gestart om meer licht op de rol van vogelziekten op populatietrends te werpen. MUS-telgegevens vormen hierbij een belangrijke bron van informatie.

Doe mee

Op 1 april start weer de nieuwe telperiode. Ruim een kwart van de postcodegebieden is geclaimd. Overal zijn nieuwe tellers welkom, in het bijzonder in de eerder genoemde provincies én in dorpen. Recent hebben we nieuwe telpunten toegevoegd in een groot aantal nieuwbouwwijken. Daarnaast zijn er ook enkele tientallen postcodegebieden op vacant gezet, omdat tellers waren gestopt. Twijfel je of je kennis voldoende is om mee te tellen? Doe dan de gratis online MUS-cursus. Die is ook handig voor de bestaande tellers om de herkenning en geluiden nog eens te oefenen. In maart verschijnt de vernieuwde MUS-handleiding. Meer informatie, nieuwsberichten en vacante gebieden zijn te vinden op sovon.nl/MUS

● Chris van Turnhout, Jan Schoppers & Erik van Winden

MUS-tellingen in urbane omgeving... soms is een hesje handig om duidelijk te maken wat je aan het doen bent. Foto's: Peter Eekelder

Nico Jonker (Amsterdam, 1957) en Dick Melman (Sassenheim, 1954) zijn professioneel ecologen bij respectievelijk de provincie Noord-Holland en Wageningen University & Research, maar ook hun vrije tijd wordt beheerst door de ecologie. Zo vragen zij zich af wat het is dat weidevogels naar een 'plasdras' trekt.

‘Wat wil de Grutto?’

De Grutto's zijn er weer vroeg bij dit jaar. Nadat de eerste 'IJslanders' zich eind januari al op het beroemde Landje van Geijssel bij Ouderkerk aan de Amstel hebben gemeld, is daar op 12 februari ook de eerste 'Hollandse Grutto' gemeld: een evenaring van het fenologische record uit 2011! 'Maar dat betekent dus dat we daar niet meer terecht kunnen voor ons onderzoek', stelt Nico Jonker nuchter vast. Samen met Dick Melman wil Jonker een kunstje herhalen dat zij vorig jaar op een ander beroemd 'gruttolandje', het Landje van Gruijters bij Spaarndam, hebben uitgevoerd: onderzoeken wat het is dat de weidevogels naar dit soort onder water gezette stukjes weiland trekt. 'Met dat onderzoek willen we uiteraard geen vogels verstoren, zeker niet als daar zoveel kritische ogen van vogelaars op zijn gericht als rond het voormalige land van boer Jan Geijssel.'

Jonker en Melman hebben evenwel een goed, nog nét Gruttovrij alternatief gevonden tussen Castricum en Uitgeest, op de weilanden die jaren terug zijn aangekocht door de Stichting De Hooge Weide. Op een stormachtige ochtend heet Rienk Slings, de voorzitter van de stichting, de mannen welkom en wijst ze de weg. 'Dat plasje daar staat over een paar weken helemaal vol met Grutto's en andere weidevogels', weet hij. 'Grappig genoeg zien we in dat andere plasje daar verderop nauwelijks vogels foerageren.' Het vergelijkende onderzoek dient zich vanzelf aan.

Monsterbuis en schepnet

Gewapend met een dikke pvc steekbuis, een schepnet en een stapel plasticzakjes om monsters in te verzamelen stappen de onderzoekers door het weiland. Een groepje Goudplevieren vliegt voor hen uit, terwijl iets verder een grotere groep Brandganzen zich te goed doet aan het gras van De Hooge Weide. 'Voor een deel zie je hier nog de oude profielen in het land, met zelfs de oude klei van historische wadgeulen van het oer-IJ', vertelt Slings. 'Inmiddels heeft onze stichting een kleine honderd hectare aaneengesloten weilanden in dit gebied in bezit. Mede dankzij de vele kilometers vossenraster die we om het land hebben gezet doen de weidevogels het hier relatief goed. We zitten vrij dicht bij de duinen, dus dan moet je echt wat doen om de vogels te beschermen tegen predatie.'

De kou, de snoeiharde wind en de onwennigheid van het begin van het seizoen laten de eerste hap uit de waterbodembodem nog goeddeels naast het monsterzakje belanden. Een tweede wordt wel in zijn geheel veiliggesteld. Wanneer het gezochte aantal monsters keurig in een grote plastic bak zit, willen Jonker en Melman het bezoek in een extra hap grond wel laten zien waar zij naar zoeken. 'Wij denken dat het vooral rode muggenlarven zijn die de vogels trekken. Die daar', wijst Jonker. Een klein, rood kriebeltje van net een centimeter lang kronkelt over de witte bodembodem van de monsterbak. 'Uit ons eerdere onderzoek, vorig jaar bij Spaarndam, bleek

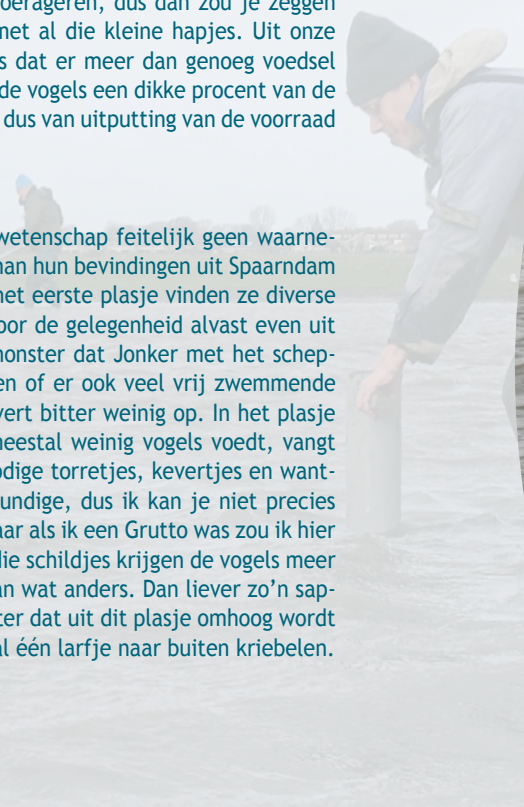
dat er niet heel veel meer in de bodembodem zat dan deze zogeheten Chironomiden.'

Het lijkt niet echt de moeite waard, zo'n minuscuul muggenlarfje waar een Grutto zijn snavel nog niet eens mee kan flossen. En dat terwijl er op het droge waarschijnlijk meer dan genoeg dikke regenwormen in de bodembodem zitten, die per stuk misschien wel honderden keren zwaarder zijn dan zo'n dansmug-in-wording. 'Maar dat is toch een misrekening', stelt Dick Melman. 'Om één regenworm te pakken moet een Grutto waarschijnlijk verschillende keren met zijn lange snavel op goed geluk in de harde bodembodem prikken. Dan lijkt het mij toch een heel stuk makkelijker om met je gevoelige snavelpunt de slappe waterbodembodem af te tasten naar deze kleine hapjes.'

Die veronderstelling van Melman werd vorig jaar ook bewaarheid tijdens hun onderzoek rond het Landje van Gruijters. 'Behalve dat we daar bodemmonsters hebben genomen die vol zaten met larven, hebben we ook vele uren zitten protocolleren wat de vogels precies doen. Zo konden we zien dat een foeragerende Grutto gemiddeld tien keer per minuut iets doorslikte. Dat zijn dus wel zeshonderd muggenlarfjes per uur. Vermenigvuldigd met het aantal uren dat de vogels in het water foerageerden en het aantal vogels dat daar op een gemiddelde februariochtend aanwezig was, komen we op de achterkant van een sigarenkistje berekend tot bijna een half miljoen muggenlarfjes per dag. We zagen in al die uren nauwelijks Grutto's op het droge foerageren, dus dan zou je zeggen dat het blijkbaar wel uit kan met al die kleine hapjes. Uit onze bodemmonsters bleek overigens dat er meer dan genoeg voedsel aanwezig was. Per dag haalden de vogels een dikke procent van de aanwezige larfjes uit het water, dus van uitputting van de voorraad was geen sprake.'

Lessen voor het beheer

Omdat één waarneming in de wetenschap feitelijk geen waarneming is, toetsen Jonker en Melman hun bevindingen uit Spaarndam nu dus op De Hooge Weide. In het eerste plasje vinden ze diverse larfjes in het monster dat ze voor de gelegenheid alvast even uit elkaar geplouwen hebben. Een monster dat Jonker met het schepnet heeft verzameld, om te zien of er ook veel vrij zwemmende prooien in het water zitten, levert bitter weinig op. In het plasje dat volgens beheerder Slings meestal weinig vogels voedt, vangt Jonker met zijn schepnet de nodige torretjes, kevertjes en wantsen. 'Ik ben geen insectenskundige, dus ik kan je niet precies vertellen wat dit allemaal is. Maar als ik een Grutto was zou ik hier niet heel blij van worden. Met die schildjes krijgen de vogels meer van dat harde chitine binnen dan wat anders. Dan liever zo'n sappig larfje.' Uit een bodemmonster dat uit dit plasje omhoog wordt gehaald komt toch ook minimaal één larfje naar buiten kriebelen.

O E K L E I

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's Rob Buiter.

Voor een precieze analyse nemen Melman en Jonker hun verzamelde monsters mee naar bevriend aquatisch ecooloog David Tempelman, die aantallen en soorten bodemdierpjes op een rijtje zal zetten. Vooruitlopend op die resultaten trekt beheerder Slings nu al zijn conclusies. 'Als het vooral rode muggenlarven zijn die de vogels hier zoeken, dan moeten wij dus vooral deze plasjes niet uitbaggeren in de winter. Als we al het organisch materiaal van de

oude kleilaag afscheppen, hebben die larven, en daarmee de Grutto's ook niets meer te eten. Daar kan je als beheerder wat mee!'

Wanneer de onderzoekers de monsters achterin de auto laden, op weg naar het lab, klinkt in de wind de ijle roep van een groepje Grutto's boven de provinciale weg tussen Castricum en Uitgeest. 'Mijn eerste dit jaar!', zeggen de drie mannen nog net niet in koor.

Eendenkuikens tellen voor het Jaar van de Wilde Eend van de Wilde Eend

Lage kuikenoverleving is mogelijk de drijvende kracht achter de afname van onze broedpopulatie Wilde Eenden. In het Jaar van de Wilde Eend gaan we daarom extra ons best doen om goed in beeld te krijgen hoe hoog de overleving van eendenkuikens is. Iedereen kan meetellen!

Naast Wilde Eend ook Soepeend...

Kuikens tellen kan gemakkelijk via de nieuwe KuikenTeller app die te vinden is op kuikenteller.org. Mocht je vorig jaar al hebben meegedaan, verwijder dan wel eerst de oude app. De focus ligt dit jaar natuurlijk op de Wilde Eend, maar je kunt ook kuikens van Soepeenden invoeren. Deze zijn vaak afwijkend gekleurd (van knalgeel tot bijna zwart) en we hopen dat we na dit broedseizoen kunnen zeggen of dit de overleving van de kuikens beïnvloedt.

We hanteren voor het melden van Soepeenden een eenvoudige regel: als minimaal één van de kuikens afwijkend gekleurd is, noemen we dit een gezinnetje Soepeend. Dat is dus ongeacht hoe de moeder eruitziet, want je weet nooit zeker of de vader wel of geen Soepeend was. Aan de hand van een foto of via het opmerkingenveld kun je desgewenst laten weten hoeveel van de kuikens afwijkend gekleurd waren.

Kijk op kuikenteller.org voor de nieuwe KuikenTeller app

... en Krakeend

Naast de Wilde Eend en de Soepvariant hebben we dit jaar ook aandacht voor de Krakeend. Deze soort neemt nog steeds toe, dus we zijn benieuwd of de kuikenoverleving bij de Krakeend hoger is dan bij de Wilde Eend. Let goed op als je – zeker later in het seizoen – een eendentoom tegenkomt: is de moeder echt een Wilde Eend of toch een Krakeend? De witte spiegel en de oranje snavelrand zijn de beste kenmerken om een vrouwtje Krakeend van een Wilde Eend te onderscheiden.

Probeer tomen te volgen

De meest betrouwbare berekening van de dagelijkse overlevingskans krijg je als het aantal kuikens binnen dezelfde toom op verschillende dagen wordt geteld. Als je vaak op een vaste plek naar eenden gaat kijken, leer je vrij snel de verschillende individuen herkennen en kun je inschatten of je een toom eerder hebt gemeld. Daarnaast zijn vooral soepeenvrouwtjes dikwijls individueel herkenbaar. Probeer

Krakeend 28-01-2017
(aankersmeer, Friesland) Miss Vink

Foto boven:

Krakeend man (boven) en vrouw (onder). Vrouwen zijn vrij lastig te onderscheiden van Wilde Eend, maar let o.a. op snavelkleur en witte spiegel.

Foto: Wies Vink

Foto onder:

Wilde Eend, vrouw met kuiken.

Foto: Herman Feenstra

dus tomen een tijdlang te volgen en geef in de app aan op welke datum je de toom eerder hebt gemeld.

Habitat en sterfte

Nieuw dit jaar is dat je meer informatie over habitat en sterfte kunt doorgeven via de app. Met informatie over de (micro)habitat kunnen we inschatten of deze van invloed is op de overleving van kuikens en of hierin ruimtelijke patronen bestaan. Als je sterfte constateert, meld dan hoeveel kuikens je *tijdens de waarneming* hebt zien verdwijnen.

Tegen het einde van het broedseizoen gaan we alle waarnemingen, inclusief die uit eerdere jaren, bundelen en analyseren. We hopen dat veel mensen meedoen met dit *citizen science* project en dat we samen tot verrassende en nuttige nieuwe inzichten komen in het Jaar van de Wilde Eend!

● Erik Kleyheeg

> jaarvandewildeeend.nl

Twée zomers zwaluwen kijken

Huiszwaluwen zaten lange tijd als broedvogel in neergaande lijn maar vertonen om onbekende redenen enig recent herstel. Omdat we maar weinig wisten over het broedsucces in Nederland, is Sovon met ondersteuning van Vogelbescherming een neststudie gestart in 2018, het Jaar van de Huiszwaluw. Het uitgangspunt was het wekelijks observeren van nesten in een kolonie, vanaf de buitenkant en dus zonder in de nesten te hoeven kijken. Zo kan worden bepaald in welke fase van het broedproces nesten zich bevinden en of ze succesvol zijn. In 2019 is de neststudie voortgezet. Wat leverden al die uren kijken op?

Nestsucces

Dankzij de indrukwekkende inspanning van vele tientallen vrijwilligers die zeker vier maanden lang wekelijks observeerden, verzamelden we een mooie set gegevens. Omdat Huiszwaluwen twee keer in een seizoen kunnen broeden, was het nodig om vanaf eind april tot zeker in augustus de nesten te volgen. In 2018 en 2019 werden respectievelijk 1272 en 804 legfels van Huiszwaluwen gevolgd. Op basis hiervan bepaalden we het nestsucces (aandeel nesten waar minimaal één jong uitvliegt), dat in beide jaren zeer vergelijkbaar was. In 2018 en 2019 betrof dit voor de eerste legfels respectievelijk 86,5% en 86,4%. Voor de tweede legfels respectievelijk 75,7% en 74,4%. Deze waarden zijn goed vergelijkbaar met bevindingen elders in Europa.

Twéede legfels

Omdat driekwart van de tweede legfels succesvol is, vormen ze een belangrijk deel van de totale jongenproductie in een broedseizoen. In 2018 startte in 50% van de

nesten een tweede leg en het jaar erna in 42%. Dit aandeel is laag in vergelijking met andere, met name oudere, studies uit Europa, waarbij het aandeel tweede legfels rond de 70-90% lag. Recent nestonderzoek in Groot-Brittannië kwam overigens op een aandeel van 43% tweede legfels uit.

Warm, warmer, warmst

Het jaar 2018 kende de warmste zomer in minimaal drie eeuwen tijd, en 2019 deed daar niet veel voor onder, met een langjarig hitterecond dat verbrijzeld werd. Daarbij viel er in grote delen van het land nauwelijks regen in beide zomers. Of dit invloed had op de broedprestaties van de Huiszwaluwen is nu nog niet te zeggen, twee jaar is daarvoor te kort. In 2018 bleek wel al dat nesten op zandgrond vaker afvielen dan op kleigrond, vooral bij tweede legfels. Waarschijnlijk is het nestmateriaal op zandgrond slechter dan op klei- en leemgrond en droogt het sneller uit, een proces dat versterkt wordt bij warmte en veel zon.

*Huiszwaluwen tegen schoorsteen, Kekerdom Gl, 12 augustus 2018.
Foto: Harvey van Diek*

Nadere uitwerking

In het komende nummer van *Limosa* verschijnt een uitgebreide uitwerking van de broedresultaten uit 2018. Daarin verkennen we ook in hoeverre ze worden beïnvloed door kenmerken van nestplaats en omgeving. We gaan dan ook nader in op wat deze inzichten in broedprestaties betekenen in het licht van de aantalsontwikkeling in Nederland.

We hebben nu twee zomers onderzoek naar het broedsucces van Huiszwaluwen achter de rug, elk met een hittegolf. Om het broedsucces en zijn invloed op de aantalsontwikkeling te volgen, zijn meer onderzoeksjaren nodig. We willen het onderzoek in 2020 dan ook voortzetten. Als je interesse hebt en een kolonie in de buurt weet waar nesten te volgen zijn, dan nodigen we je van harte uit om mee te doen.

● **Loes van den Bremer & Albert de Jong**

> sovon.nl/nestonderzoek-huiszwaluw

Illustratie: Elwin van der Kolk

Jaar van de Wulp: een terugblik

Voor Sovon en Vogelbescherming was 2019 het Jaar van de Wulp. Niet voor niets: de soort verdween uit de meeste natuurgebieden en heeft het ook in boerenland en op de Waddeneilanden moeilijk. De extra aandacht voor Europa's grootste steltloper binnen onze lopende monitoringprojecten stemt niet positief. We zijn nog niet klaar met de Wulp...

Krimpemde broedpopulatie

De Wulp kende zijn hoogtijdagen gedurende de jaren zestig en zeventig, maar laat sindsdien een verontrustende neerwaartse trend zien (figuur 1). Dat is niet alleen in Nederland zo, in veel landen is de trend zo mogelijk nog verontrustender, Ierland voorop. In 'wulpenland' Ierland broedden eind jaren tachtig nog 1000 paren, maar nu zijn het er amper 100 meer en nadert de Wulp het punt van uitsterven! Op basis van de Vogelatlas waren er in Nederland rond 2015 nog 3900-4800 broedparen, maar als de huidige trend doorzet, zullen dat er over enkele jaren geen 3000 meer zijn.

Leegloop natuurgebieden

Meer dan andere steltlopers was de Wulp in het verleden broedvogel van diverse landschapstypen; duinen, hoogveen, heide, laagveen en boerenland. Tot midden jaren tachtig was het een schaarse maar wijd verbreide broedvogel in de Hollandse duinen. Dat veranderde door de komst van de vos vanaf eind jaren zestig, de toenemende recreatiedruk en de hoge stikstofbelasting, waardoor onze duingebieden dichtgroeiden. Daarmee verdween deze karakteristieke broedvogel van de Hollandse duinen (figuur 2). Ook op de Waddeneilanden groeien duinvalleien dicht en vormen hooggelegen kwelders een laatste toevluchtsoord. In laagvenen en op heide, van oudsher de gebieden met de hoogste wulpendichtheden, trad forse achteruitgang of zelfs verdwijning op door onder meer verbossing en het uit productie nemen van geschikte voedselgebieden.

Boerenland geen kuikenland?

Blijft over het boerenland, waar de Wulp zijn toevlucht zocht in weilanden en recen-ter ook op akkers. In de laatste Vogelatlas zien we dat Wulpen steeds meer het 'open' gebied opzoeken en het halfopen cultuur-land mijden. Waar de overgrote meerder-heid vroeger in natuurgebieden nestelde, zit nu ruim 80% in agrarisch gebied.

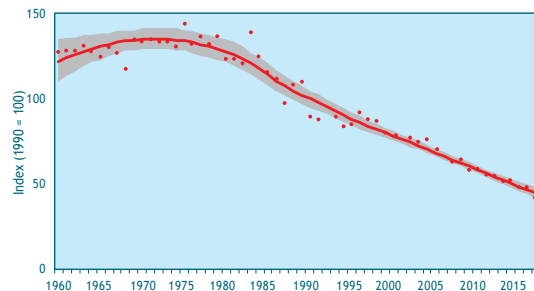
Wulpen hebben echter twee maanden nodig vanaf de eerste eileg tot het uitvliegen van het laatste jong, en zoveel rust is de soort in het boerenland niet gegund. Het vele maaien en het tanende insectenaanbod (voedsel voor kuikens!) zitten onherroepelijk in de weg. Het gemiddelde nestsucces is laag, in het bijzonder sinds 2014 (14%, Mayfield-methode; Nestkaartenproject). Dat is dan tot het uitkomen van de eieren! De kuikenoverleving lijkt eveneens belaberd te zijn. In het Jaar van de Wulp riepen we BMP-ers op om alarmerende paren met jongen secuur vast te leggen. In slechts 13,6% van 588 territoria alarmeerden Wulpen in de jongenfase. Bij eigen veldwerk op Terschelling en Schiermonnikoog leek ook daar de kuikenoverleving laag te zijn, iets waar we graag een vinger achter willen krijgen.

Doortrekkers en overwinteraars nu ook in de min?

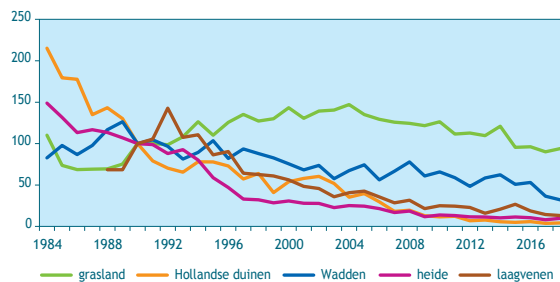
Op basis van ons Meetnet Watervogels spraken we tot voor kort van een groeiend aantal doortrekkende en overwinterende Wulpen in Nederland. Dat kwam met name op conto van Waddenzee en Zoute Delta. Nu de aantallen in de Waddenzee afvlakken, buigt ook de landelijke trend stilaan neerwaarts (figuur 3). Het overgrote deel van de niet-broedende Wulpen huist in de Waddenzee. Tijdens de midwintertelling

In het Jaar van de Wulp werden in februari 17.500 Wulpen geteld op 88 slaapplekken. Eempolders, 24 februari 2019.

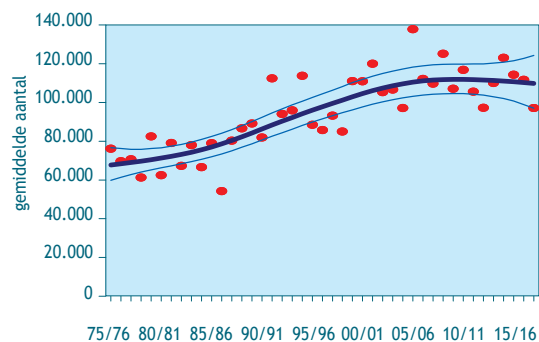
Foto: Rick van der Kraats

Figuur 1. Wulp. Landelijke trend als broedvogel sinds 1960 (vóór 1984 op basis van oude tijdreeksen, daarna BMP).

Figuur 2. Wulp. Trend als broedvogel per regio/habitat sinds 1984 (index 1990 = 100; BMP).

Figuur 3. Wulp. Landelijke trend niet-broedvogels sinds 1975/76 (Meetnet Watervogels).

Jodelende Wulpen in broedgebied zijn steeds minder te horen in ons land. Groenlo, 13 maart 2015.
Foto: Gejo Wassink

Wetenswaardigheden over het lidmaatschap

van januari 2019 telden we ca. 131.000 Wulpen in Nederland, waarvan zo'n 73.000 in de Waddenzee en 20.000 in de Zoute Delta. In november, toen de ganzen- en zwanentellers ook Wulpen in boerenland telden, zaten er zo'n 80.000 op het wad, 19.000 in de Zoute Delta en de rest in het binnenland (zo'n 22.500). Kijken we naar het binnenland dan liggen telgebieden met meer dan 1000 Wulpen veelal in open gebieden van Friesland en Noord-Holland, niet ver van Waddenzee en/of IJsselmeer.

Slaaplaatsstellingen

In het Jaar van de Wulp werden meer slaapplaatsen geteld dan in voorgaande jaren, maar waren hier naar verhouding minder exemplaren aanwezig. In februari leverde het ruim 17.500 Wulpen op, verdeeld over 88 slaapplaatsen, met de meeste in de Jouswierpolder Fr (940). In juli weden minder slaapplaatsen geteld (49) en weinig Wulpen (ruim 4200); de Everdinger Uiterwaard Ut (674) was het best bezet. In september zijn iets meer plekken (54) bekeken en waren Wulpen veel talrijker (10.100), met de meeste in het Markiezaatsmeer (826). De slaapplaats-telling in december leverde bijna evenveel Wulpen op (11.700), op 74 slaapplaatsen, waarbij de grootste in het Hegewiersterfild bij Harlingen lag (2350).

Meer Wulpen in Limosa

Een uitgebreider overzicht van broedende, overwinterende en doortrekkende Wulpen zal later dit jaar in Limosa verschijnen.

● Romke Kleefma

Sovon is niet alleen een organisatie van en voor vogeltellers, maar ook een vereniging waarvan je lid kunt zijn. In onze statuten staat dat leden hiervoor een contributiebijdrage betalen; de hoogte daarvan wordt jaarlijks door de Ledenraad vastgesteld. Regelmatig horen we dat tellers denken dat ze, door mee te doen aan één of meer tellingen, automatisch lid zijn. Dat is dus niet zo. We willen de drempel voor deelname aan tellingen zo laag mogelijk houden en daar hoort het betalen van contributie niet bij. Maar om het lidmaatschap onder waarnemers te bevorderen heeft de ledenraad wel bepaald dat (oud) tellers tegen gereduceerd tarief lid kunnen worden. Als lezer van Sovon-Nieuws wist je dat natuurlijk allang, maar het kan het geen kwaad om dit nog eens toe te lichten!

Waarom lid zijn?

Traditiegetrouw vind je bij het eerste nummer van Sovon-Nieuws het contributie-verzoek. We zetten de voordelen van het lidmaatschap nog maar eens op een rij:

- Je ontvangt viermaal per jaar Sovon-Nieuws
- Je krijgt 10% korting in de webwinkel
- Je steunt de vereniging Sovon en daarmee het vogelonderzoek
- Je hebt via de Ledenraad invloed op de koers van de vereniging

Dit geldt voor het basislidmaatschap. Plusleden ontvangen naast Sovon-Nieuws ook nog eens viermaal per jaar het vogel-tijdschrift Limosa. Limosa publiceert resultaten van onderzoek, tellingen en bijzondere waarnemingen op een toegankelijke manier. Voor iedereen die meer wil weten over vogels in Nederland altijd razend interessant.

Wist je dat ...

... het vermelden van je lidmaatschapsnummer bij betaling belangrijk is? Zo kun we je betaling altijd koppelen aan het juiste lidmaatschap en voorkom je een onterechte herinnering.

...veel leden met automatische incasso betalen? Dat is zowel voor de leden als onze administratie een groot gemak. Stoppen

GRATIS

Word nu pluslid voor € 37,50/jaar en ontvang het themanummer Sahel gratis. Gereduceerd tarief voor (oud)waarnemers bedraagt € 32,50/jaar. Het themanummer is ook los te verkrijgen in de webwinkel voor € 3,50 plus verzendkosten.

met automatische betaling kan overigens heel gemakkelijk via een email (of telefoontje) naar de ledenadministratie van Sovon.

Vragen of een wijziging doorgeven?

Stuur een mail of bel naar de ledenadministratie: info@sovon.nl of 024 - 7 410 410.

BLUE ELEPHANT

VOGELREIZEN
naar
droombestemmingen
voor beginnende én
doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

www.blue-elephant.nl

agronatura
Vogels vliegen, wij niet!

Vogel- en natuurreizen 2020

NIEUW: Spanje	Extremadura en Gredos	17-04
Roemenië	Donaudelta, Vadu, Histria	apr-mei
Polen	Kano: Czarna Hancza en Biebrza	22-05
Zweden/Duitsland	Falsterbo en Boddenküste	27-09
Polen	Oerbos van Bialowieza	individueel
Polen	Biebrzamoerassen	individueel
Spanje	Huesca en Pyreneeën	individueel

Reis per trein of auto
naar je vogelreisbestemming

reispartner van
Vogelbescherming
NEDERLAND

agronatura.nl 085-7853820 info@agronatura.nl

Een wat grijze zaterdagochtend, begin februari. Een groepje van zo'n dertig mensen verzamelt zich op een boeren erf in de Achterhoek. Eén van hen is Karen Hinkamp. Namens Landschapsbeheer Gelderland stuurt ze deze kersverse vrijwilligers aan, die zich klaarmaken om een patrijzentelling te oefenen. Voor het derde jaar op rij kijkt Hinkamp, op basis van BMP-tellingen, of maatregelen om Patrijzen te helpen hun vruchten afwerpen.

Waarom verzamelen we hier?

Dit is de boerderij van één van de deelnemers aan het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. Verderop liggen weilanden en akkers met maatregelen waarmee we de Patrijs willen helpen en waarvoor de boer een vergoeding krijgt. In Gelderland zijn er elf van zulke regio's, waarbij je moet denken aan de aanleg van akkerranden, kruidenrijke stroken, hagen, struwelen en wintervoedselveldjes. Dat zijn allemaal kleinschalige ingrepen in enigszins besloten gebied. Open akkerland heb je hier bijna niet.

Landschapsbeheer Gelderland is druk met deze soort. Waarom?

De aanleiding was het actieplan Akker- en weidevogels dat we eind 2016 opstelden op initiatief van de provincie. Daar kwamen wat aandachtsoorten uit naar voren, waaronder Kievit en Patrijs, die er beroerd voorstaan. Er kwam ook extra geld vrij voor beheermaatregelen en monitoring van beide soorten. De maatregelen lopen via de agrarische collectieven, die beheerpakketten kunnen afsluiten voor boeren die mee willen helpen.

De laatste decennia verdwenen Patrijzen met een noodgang uit Gelderland. Hoe bepaalde je waar nog kansrijke situaties zijn?

We bekeken de verspreidingskaarten uit de Vogelatlas. Daarnaast had de provincie 'verwachtingskaarten' liggen, waarop we konden zien waar we het beste aan

de slag konden. De Achterhoek en het Rivierengebied sprongen eruit. Er zitten ook nog wat Patrijzen in de uiterwaarden van de IJssel, maar de Veluwe is eigenlijk helemaal leeg.

Wat heeft de Patrijs nodig?

Alles wat we doen is gericht op het bieden van voedsel en dekking. Vooral in de winter is het in het huidige landschap lastig om voldoende voedsel te vinden. De mengsels van de akkerranden die worden ingezaaid bestaan grotendeels uit granen die tot 1 maart blijven staan. Ook daarna blijft een deel ongemoeid, zodat zich meerjarige vegetatie kan ontwikkelen. We weten dat Patrijzen vooral broeden in zulke vegetaties, in overstaande hoekjes en onder hagen.

In 2017 benaderde je Sovom om te helpen bij het opzetten van de monitoring

We zochten een telmethode om te kijken of de maatregelen in de gebieden werken. Samen met Frank Majoor bekeek ik de resultaten van het Jaar van de Patrijs (2013). Vervolgens droegen jullie een methode aan, met de BMP-methode, die geschikt was voor ons project. Wij gingen daarna vrijwilligers werven en dat was een groot succes. Per gebied kwamen er 50-60 aanmeldingen. Dat verraste ons. Veel mensen kennen Patrijzen nog van vroeger en ik merk dat de soort een hoge 'aibaarheidsfactor' heeft. Iedereen weet dat ze zo sterk zijn afgenomen en wil graag zien dat het weer beter gaat.

Je leidt dus behoorlijk wat vrijwilligers op. Hoe pak je dat aan?

Er is een theorieavond waarop we de telmethode uitleggen. Dan gaat het over het aantal telrondes en wanneer je het veld ingaat. Op de praktijkochtend oefenen we een telling door het telgebied op zicht af te zoeken en de gegevens in Avimap in te voeren. (Trouwens, fijn dat het nu ook werkt op de iPhone!) De eerste telperiode start half februari, in maart en april volgen de andere. Bij elke ronde zoek je het gebied vanaf de randen af, waarna je in de schemer nog eens rondgaat en af en toe de baltsroep afspeelt om een reactie uit te lokken. Het is nog een uitdaging om paartjes en losse mannetjes te onderscheiden. Daar maken we de vrijwilligers ook attent op.

Daar loop je dan, in de schemering in het buitengebied. Hoe reageren omwonenden?

Die zijn erg enthousiast. We vragen de vrijwilligers om zich voor te stellen aan de bewoners en grondeigenaren in hun telgebied. Ze krijgen een standaardbrief met uitleg over het project en de vraag om Patrijzen te melden. Zo krijgen we regelmatig aanvullingen.

Een 'keverbank' en extensieve akkerrand, bedoeld om Patrijzen ook 's winters van voedsel en dekking te voorzien.

Foto: Peter Eekelder

Ten behoeve van...

De vereniging Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseert landelijke vogeltellingen en voert onderzoek uit ten behoeve van beheer, beleid en wetenschap. 74% van onze vrijwilligers gaf via een enquête aan graag meer informatie over het gebruik van telgegevens voor natuurbescherming- en beheer te willen krijgen. In deze serie belichten we daarom het gebruik voor beheer, beleid en wetenschap. In deze zesde bijdrage een voorbeeld van beheer.

Paartje Patrijzen, in het vroege voorjaar bij zorgvuldig afspeuren van de akkers vaak nog wel te zien. Bemmels, 17 maart 2018.
Foto: Harvey van Diek

Ik durf niet te vragen of je al een toename ziet, want daarvoor lopen de tellingen nog te kort. Maar je hebt ongetwijfeld al wel wat indrukken... We hebben inmiddels een goed beeld van de verspreiding in de gebieden. Omdat de Patrijs zo honkvast is, kun je het beste binnen 500 meter van zijn territorium ingrepen doen. Sommige territoria liggen op meer dan een kilometer afstand van zo'n plek. Voor die vogels bekijken we of er nieuwe plekken kunnen worden ingericht. Soms voldoet het huidige landschap al, zoals bij Barlo waar je nog mooie steilrandjes hebt. We willen trouwens ook in de winter gaan tellen, want

we weten nog niet goed of Patrijzen ook 's winters in de akkerranden zitten. In de afgelopen twee jaar is in sommige gebieden ook gekeken naar de kluchtgrootte. In de nazomer noteren we hoe groot de groep Patrijzen is, waarbij we volwassen en jonge vogels onderscheiden. Als we dat over meerdere jaren volhouden, kunnen we zien of de kluchten groter worden en het ook echt beter gaat met de Patrijs. Het jaar 2019 leek best goed, maar ik vind het wel spannend hoe het de komende jaren zal gaan.

● *Albert de Jong*

Sovon-Nieuws, jaargang 33 (2020) nr. 1

Verrekijkers & Telescopen

opticron

NIEUW MODEL

Imagic IS

Gestabiliseerd kijken, nu voor iedereen!. Door een nieuw ontwerp en nieuwe technologie is deze gestabiliseerde verrekijker compact, licht en toch verrassend helder. Hierdoor is een sterkere vergroting opeens voor iedereen bruikbaar zodat je alle vogels in detail kan bekijken. Modellen: 10x30 €649, 12x30 €675.

MM4 77 GA ED

High-definition modellen die uitstekende scherpste en kleurcorrectie leveren. Met een lengte van slechts 32 cm en een gewicht van slechts 1260 gram is de MM4 77 ook een van de lichtste fieldscope op de markt. Str en 45°. Lichaam €849, SDLv2 18-54x: €429. HDF T 18-54x €275.

NIEUW MODEL

Verdere informatie vind je op www.opticron.nl, email sales@opticron.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Foto Fransen, Amsterdam 020 6650471

Foto Rooijmans, Budel 0495 494890

Ringfoto Focus, Den Haag 070 3638398

Foto Sipkes, Groningen 050 3128684

Foto Rembrandt, Maastricht 043 321 3903

Vogelinformatiecentrum, Texel 0222 316249

Ringfoto Focus, Voorburg 070 3863519

Kijk Uit Verrekijker, Zwolle 038 4213697

Opticron, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8EF, UK Tel: +44 1582 723559 www.opticron.nl

Meten aan broedsucces met CES en Nestkaart

Met twee landelijke projecten houden we sinds midden jaren negentig de vinger aan de pols van (veranderingen in) het broedsucces van zo veel mogelijk broedvogels: Constant Effort Sites (CES), uitgevoerd in samenwerking met het Vogeltrekstation, en Nestkaart, samen met diverse soortwerkgroepen. Hier een kleine greep uit de opvallendste resultaten in 2019.

CES in 2019

CES is een ringproject, waarin elk broedseizoen twaalf keer vogels worden gevangen met een vaste opstelling van mistnetten. Het aantal CES-plekken is al jaren behoorlijk stabiel dankzij een groep gedreven ringers. In 2019 werden op 41 plekken 25.655 vogels geringd. Omgerekend komt dat neer op het hoogste gemiddelde per vanglocatie sinds 1996, toen voor het eerst meer dan 30 plekken meededen. Waarom werden zoveel vogels gevangen? Een gemêleerd beeld: van enkele Afrikagangers keerden ongekend veel jonge vogels terug, zoals bij Blauwborst, Nachtegaal en Rietzanger. De laatste soort profiteerde ongetwijfeld van de zeer natte Sahel in het najaar van 2018. Van de in Oost-Afrika overwinterende Bosrietzanger keerden juist opvallend veel volwassen vogels terug, maar wel laat. Blijkbaar had de vertraagde terugkeer geen negatieve gevolgen voor hun overleving. Ook een hoog broedsucces van sommige standvogels droeg bij aan het vangrecord van 2019 (zie verderop).

Nestkaarten in 2019

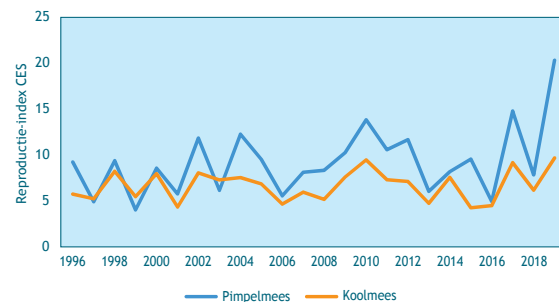
In de nestgegevens springt vooral het hoge broedsucces van muizeneters in het oog. Een gevolg van de piek in met name veld-

muisaantallen in veel regio's, zoals voor het laatst in 2014 gebeurde. Steenuilen hadden bezien over de laatste 20 jaar de grootste legfels (4,3 eieren) en het hoogste aantal uitgevlogen jongen (3,6 jong per succesvol nest). Meer hierover is te lezen in het prachtige tijdschrift Uilen. Voor de Buizerd, met gemiddeld 2,7 eieren en 2,2 jongen per succesvol nest, was alleen 2014 net iets beter over dezelfde reeks van jaren (voor het complete overzicht, ook van andere roofvogels, zie De Takkeling van maart 2020). Ook Kerkuil, Velduil en Torenvalk boerden erg goed in 2019, net als de Ooievaar (zie ook Sovon-Nieuws 2016-1).

Een goed mezenjaar

Er bestaat weinig overlap in soorten waarvan het broedsucces zowel met CES als Nestkaarten goed wordt gevolgd. Kool- en Pimpelmees behoren tot de uitzonderingen. CES-gegevens duiden voor beide soorten op het beste jaar in de reeks sinds 1996. Voor Pimpelmees is de piek in jongenproductie, uitgedrukt als het aandeel juvenielen op het totaal van alle gevangen vogels, zelfs zeer uitgesproken (figuur 1). Opvallend genoeg wijzen nestkaarten op het eerste gezicht op een gemiddeld broedsucces in 2019. Per gestart nest vlogen gemiddeld 7,6 jonge

*Door de muizenpiek hadden Steenuilen hun beste reproductie van de laatste twintig jaar.
Foto: Rick van der Kraats*

Figuur 1. Reproductie-index van Kool- en Pimpelmees op basis van Constant Effort Sites.

Pimpelmezen uit (7,4 in 1996-2018) en 6,0 jonge Koolmezen (5,7). Maar als we kijken naar het aandeel tweede en vervolglegels, op basis van gericht hierop gecontroleerde nestkasten, dan behoort 2019 tot de betere jaren, samen met 2010, 2012 en 2017 (figuur 2). Die jaren zie je in mindere mate ook in de CES-resultaten terugkomen. Een hoog aandeel vervolglegels wordt daarbij niet duidelijk bepaald door een vroege start van het eerste legsel: 2017 en 2019 waren namelijk wel vroege jaren, maar 2010 en 2012 niet. Een zuivere vergelijking tussen CES en Nestkasten is overigens niet te maken. CES neemt tenslotte ook de eerste periode na het uitvliegen mee en meet in grotendeels andere biotopen dan Nestkaarten (struweel/moeras versus vooral nestkasten in bos).

De oorzaken van het hoge broedsucces in 2019 zijn ongetwijfeld gerelateerd aan het warme, stabiele en droge voorjaarsweer en de voorafgaande zachte winter met bovengemiddeld veel beukennotjes, waardoor de mezen met een goede conditie het broedseizoen ingingen. Ook de aantallen broedparen van beide mezen waren hoog, afgaande op het aandeel bezette nestkasten en voorlopige BMP-cijfers (minimaal 10% meer territoria t.o.v. 2018). In het jaar-rapport van werkgroep NESTKAST dat rond

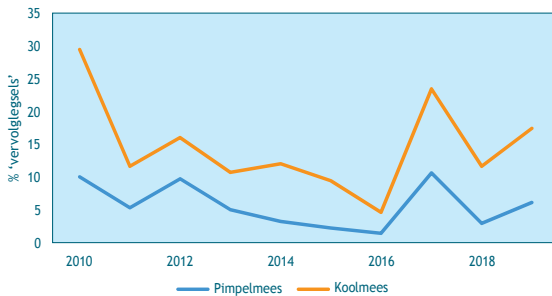

Geslaagde watervogelcursussen in het land

Gerichte nestkastcontroles onthulden veel vervolglegels bij mezen.

Foto: Peter Eekelder

Figuur 2. Aandeel vervolglegels van Kool- en Pimpelmees, hier gedefinieerd als legels waarvan de (eerste) eileg minimaal 30 dagen later valt dan de allereerste eileg in dat jaar in hetzelfde terrein (jaarverslagen werkgroep NESTKAST, Leo Ballering e.a.).

deze tijd verschijnt is meer te lezen over broedresultaten van kleine holenbroeders.

Nestgegevens al in het veld invoeren via AviNest

Vorig jaar is de mobiele app AviNest gelanceerd en op kleine schaal getest. Inmiddels zijn de nodige verbeteringen doorgevoerd in een nieuwe versie. In AviNest sla je de coördinaten van het nest in het veld automatisch op via de GPS van je telefoon. Ook zie je een kaart met al je nesten in de buurt. Je kunt gemakkelijk nesten selecteren die al een tijdje niet bezocht zijn en er zijn checks op invoerfouten en missende gegevens ingebouwd. Voor onderzoekers die samenwerken is het mogelijk om nestgegevens met elkaar te delen. Zodra je telefoon in contact is met het internet, kun je de gegevens doorsturen naar de Nestkaartdatabase van Sovon, waar je ze ook voor eigen gebruik kunt downloaden. Je kunt AviNest (alleen voor Android) downloaden via de Playstore. Mario Huizinga, bekend van BirdRing, ontwikkelde de app in opdracht van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW) en Sovon, met steun van Vogelbescherming.

● Chris van Turnhout

Begin dit jaar trapten we af met enkele watervogelcursussen verspreid door het land. Liefst 55 cursisten zagen en telden heel veel watervogels. Voor beginners, maar ook voor de doorgewinterde vogelaar, is het zeker een aanrader om even stil te staan bij de verschillende vogelsoorten en bij de vraag hoe je grote groepen snel kunt tellen of schatten.

In januari verwelkomden we 25 nieuwe watervogeltellers in Noord-Holland. Ook in Friesland startte een cursus, met 20 deelnemers, en in Utrecht werden ganzen- en zwanentellers opgeleid. Tijdens de theorie bespraken we het hoe en waarom van de watervogeltellingen. De soortenkennis werd bijgespijkerd en misschien wel het belangrijkste: we legden uit hoe je grote groepen watervogels telt. Het blijft een uitdaging, maar oefening baart kunst. Met een aantal tips en tricks konden we de theorie ook in de praktijk brengen tijdens toelichtenden in de Workumerwaard, het Ilperveld en de polders rond Kockengen. Met telescoop, verrekijker en telefoon in de aanslag gingen de cursisten op pad om watervogels te tellen en ze in te voeren in Avimap. In Friesland werden, als aanvulling, ook de slaapplaatstellingen in de cursus behandeld.

Ook interesse?

Heb je ook zin in een watervogel(opfris) cursus? Laat dat weten via jelle.abma@sovon.nl. We proberen je dan aan één van de cursussen van komend najaar te koppelen. Misschien wil je zelf je kennis al bijspijkeren, of oefenen hoe je grote groepen kunt tellen. Dan is de online watervogelcursus (cursus.sovon.nl) een aanrader.

> sovon.nl/cursus

Boven, watervogelcursus in Friesland.

Foto: Meino Zondervan
Foto's onder, watervogelcursus in het Ilperveld.
Foto: Jelle Abma

BIRDING BREAKS

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

100+ groepsreizen
22 fotoreizen
55 expeditiecrises
20 weekenden in Nederland

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN IN 2020:

Galapagoseilanden
€ 6.950,-
15 april '20

Fotoreis Lesbos
€ 1.550,-
23 april '20

Noord-Griekenland
€ 1.845,-
4 mei '20

Finland, Lapland en Varangerfjord
V.a. € 2.550
18 en 25 mei '20

Mallorca
€ 1.595,-
18 mei '20

Roemenië - Donaudelta
€ 1.650,-
19 en 26 mei '20

Farne Islands - Papegaaiduikers
€ 995,-
Eind mei en begin juni '20

Expeditiecrise Noord-Spitsbergen - IJsberenspecial
Vanaf € 3.450,-
Nu met 20% korting!
Meerdere data in mei en juni '20

IJsland
€ 2.795,-
4 juni '20

Fotoreis Spitsbergen
€ 1.950,-
15 juni '20

Solar Eclipse op Antarctica
V.a. € 13.350
November '21

West Pacific Odyssey

1 april 2021 / v.a. € 8.595,-

Boek nu en ontvang een gratis hotelovernachting en korting op uw vlucht!

www.birdingbreaks.nl • (020) 779 20 30 • info@birdingbreaks.nl
Kijk ook eens op onze facebookpagina voor actuele foto's en nieuws over onze reizen!

Limosa 93-1

Artikelen:

- Ruiende Casarca's in Nederland: aantalsontwikkeling, herkomst en ecologie (E. Kleyheeg e.a.)
- Bosuil predeert lokale boerenzwaluwpopulatie: effecten op overleving, reproductie en partnerkeuze (J. Altenburg e.a.)
- Broedprestaties van Nederlandse Huiszwaluwen (L. van den Bremer e.a.)

Korte bijdragen:

- Stappen bij maanlicht: nachtelijk foeragegedrag van Kol- en Brandganzen rond een Friese slaapplaats (R. Kleefstra)
- Dramatische afname van Groningse Ringmussen (R. Oosterhuis)

En: een bloemlezing uit recent gepubliceerd onderzoek in Andermans Veren en mededelingen van de Nederlandse Ornithologische Unie.

Verwacht in één van de volgende nummers:

Aantalsontwikkeling Huis- en Ringmus in de winter, eksterneuten op gebouwen, broedvogels zoetwatergetijdengebieden Oude Maas, adoptie bij Grote Canadese Ganzen, meeuwen in Den Haag, Kemphanen strikken als vangmethode, slaapplaatsstellingen in Nederland, doortrek en overwintering van de Keep en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

Limosa
93.1
2020

Ruiende Casarca's in Nederland
Bosuil predeert Boerenzwaluwen
Nachtelijk foeragerende ganzen
Afname Ringmussen in Groningen
Broedprestaties van Huiszwaluwen

Heeft u één vogel in de hand? Of tien in de lucht?

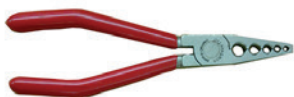

ANWB
Vogelgids
van Europa

Werk in de natuur met

veldshop.nl

Sovon-Nieuws jaargang 33 (2020) nr 1

SLC 42
PERFECTIE
ONTMOET
TRADITIE

SEE THE UNSEEN

Een vroege voorjaarsbode

Voor menigeen is de Blauwborst de mooiste vogel van ons land. Eind maart keren Blauwborsten terug uit hun overwinteringsgebieden in Zuidwest-Europa en Noord-Afrika. Ondanks de dan soms koude ochtenden schetteren hun kenmerkende riedeltjes, met imitaties van andere soorten, volop vanuit het moeras. Omdat veel andere broedvogels nog niet terug zijn, laten Blauwborsten zich dan relatief gemakkelijk inventariseren. Als het koud en winderig is, zitten ze vaak onderin het riet. Maar verschijnt de zon of een concurrent, dan is een stengel een ideaal podium voor enig machtsvertoon.

Toen de eerste vogelatlas eind jaren zeventig werd gemaakt, was een Blauwborst nog best bijzonder. Met nog geen duizend paren stond hij op de eerste Rode Lijst. Sindsdien kwamen ze flink in de lift, raakten wijdverspreid en tijdens de recente atlasperiode bleek het aantal vertienvoudigd.

Hun uitbreiding begon destijds vanuit de Oostvaardersplassen en de Biesbosch; bolwerken waar de stand overigens recent weer gedaald is. Dat wordt gecompenseerd doordat Blauwborsten na de eeuwwisseling met riet omzoomde sloten, natte natuurontwikkelingsgebieden en kleinere moerassen koloniseerden, vooral in het noordoosten van ons land. Wie nu zulke plekken opzoekt in de vroege ochtenduren, heeft een goede kans er een te horen.

● *Harvey van Diek*

Foto: Wies Vink

